

Il-Kollezzjoni

Numismatika fil-Mużew

Nazzjonali tal-Arkeoloġija

Ktieb ta' Hidma

Introduzzjoni

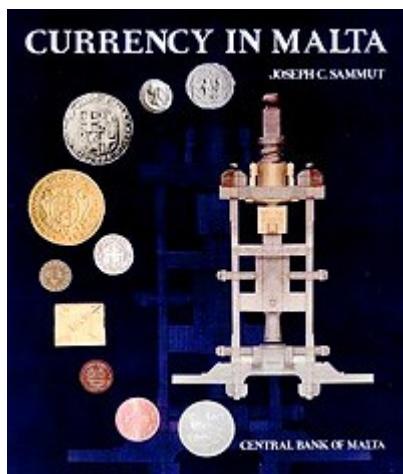
Dan il-ktejjeb huwa msejjes fuq il-wirja numismatika li tinsab ġewwa il-Mużew Nazzjonali tal-Arkeoloġija. Għalkemm preżentement il-mużew huwa magħluq, dan il-ktejjeb joffri l-opportunità biex wieħed iżur u jara parti mill-wirja b'mod virtwali billi wieħed jikklikkja fuq ir-ritratti tal-muniti li jidhru f'dan il-ktejjeb.

Websajts dwar muniti tal-passat u tal-preżent tal-Gżejjer Maltin

Bank Ċentrali ta' Malta - <https://www.centralbankmalta.org/currency>

Bank Ċentrali Ewropew - <https://www.ecb.europa.eu/euro/coins/html/mt.en.html>

Coins of Malta - <http://www.coinsofmalta.com/>

Kotba dwar il-Muniti ta' Malta

Sammut, J C, *From Scudo to Sterling*, (1992)

Sammut, J C, *Currency in Malta*, (2001)

Azzopardi, E, *Malta. The History of the Coinage*, (2004)

Gatt, J, *Coins Minted by the Knights in Malta - A comprehensive catalogue 1530 to 1798*, (2018)

Dan il-ktieb ta' ħidma huwa maħsub għall-istudenti

Kitba: Christian Formosa

Disinn u Issettjar: Christian Formosa

Illustrazzjoni: Kimberly Azzopardi

 Heritage Malta
Education & Outreach

Produzzjoni: © 2018 - 2020: Heritage Malta Education and Outreach. L-ebda parti mill-kontenut ta' dan il-ktejjeb ma tista' tiġi riprodotta mingħajr il-permess bil-miktub ta' Heritage Malta u tal-awturi rispettivi.

Hajr: [Christian Formosa Photography](#) u I-Mużew Nazzjonali tal-Arkeoloġija

L-istorja tal-muniti

Il-kelma ‘munita’ ġġib quddiem għajnejna oggett tal-metall tond ċatt li jintuża biex tinxtara xi ħaġa. Qabel ma bdew jiġu prodotti l-muniti, kien jintuża t-tpartit: in-nies kienu jpartu l-oġġetti skont il-ħtiġijiet tagħhom.

Il-muniti bdew jiġu ‘stampati’ madwar 650 sena QK fil-Grecja. L-ewwel muniti ġew ‘fonduti’. Il-metall maħlu kien jitferra' fil-forom fejn kien jibbies biex jiforma l-muniti. Għall-ħabta tas-650 QK il-muniti bdew jiġu ‘stampati’, proċess li kien jinvolvi l-istampar b'żewġ forom imnaqqxa tal-munita. Il-forom imnaqqxa tal-bronż jew tal-ħadid kienu jittieklu bl-użu, imma kultant xorta kienu jibqgħu jintużaw. Il-forom imnaqqxa tal-bronż, imsaħħha bil-landa, kien aktar faċli biex jiġu mnaqqxa, imma kienu jittieklu aktar malajr.

Xi metalli użati għall-muniti kienu l-bronż, ir-ram, il-ħadid u d-deheb. L-ogħla valuri spiss kienu jinħadmu bid-deheb. F'xi każijiet il-valur tal-metall użat fil-munita kien bejn wieħed u ieħor il-valur tal-munita, u b'hekk kien ikollha valur ‘intrinsiku’. Il-ligi (taħlita ta' metalli differenti) kienu jintużaw ukoll.

Il-Kartaġiniżi (is-7 seklu – 218 QK)

L-ewwel muniti li nafu li ntużaw f' Malta ġew introdotti lejn l-aħħar tal-ħames seklu QK mill-Kartaġiniżi. Dawn il-muniti generalment kien juru l-profil tal-allu Tanit.

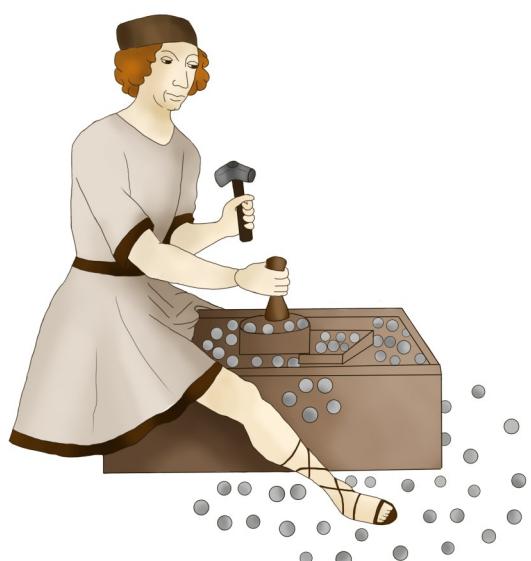
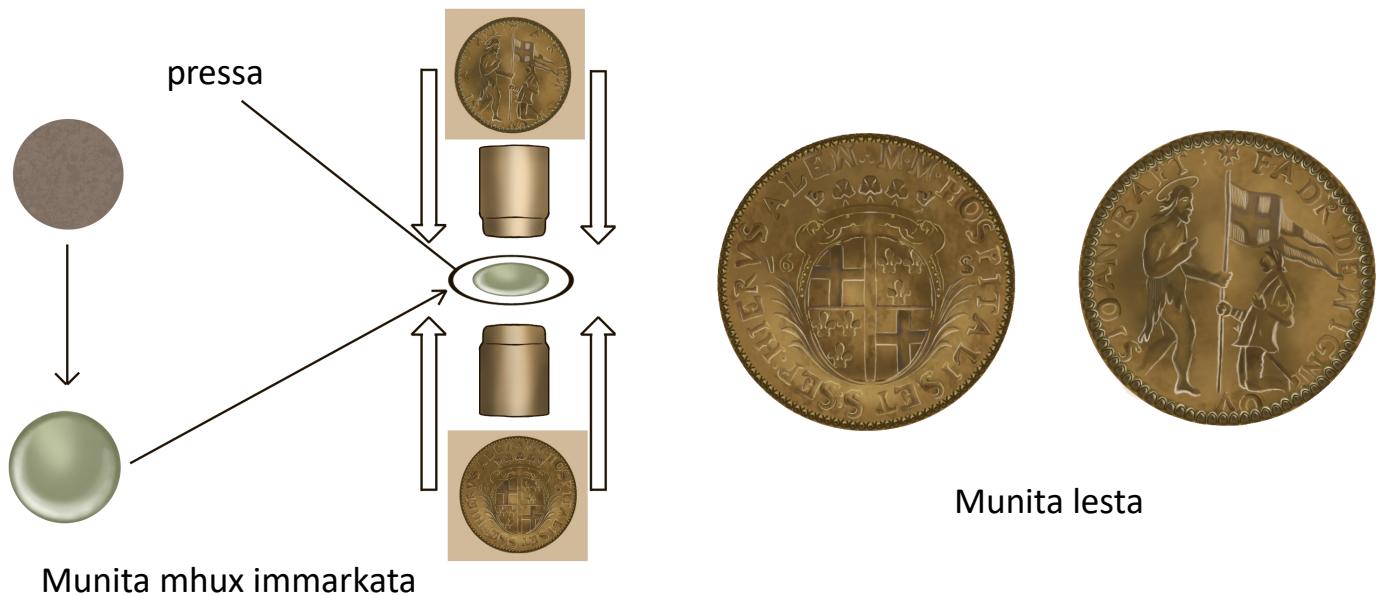
Muniti Rumani (218 QK)

Meta fis-sena 218 QK Malta għaddiet taħt il-qawwa Rumana, l-iskrizzjonijiet Griegi u Fenici komplew jintużaw flimkien ma' dawk Rumani għal madwar seklu ieħor. Madankollu xi muniti ġew stampati bl-ittri Griegi *ΜΕΛΙΤΑΙΩΝ* (Melitaion – ‘tal-Maltin’). Lejn nofs l-ewwel seklu QK, Għawdex kien igawdi mill-indipendenza municipali minn Malta u fis-sena 40 QK tkallha jaħdem munita tiegħu nnifsu li fuqha kien hemm l-iskrizzjoni Griega *ΓΑΥΛΙΤΩΝ* (Gaulos – ‘tal-Ġħawdxin’).

L-izzekkar tal-muniti

Il-post fejn isiru l-muniti huwa msejjaḥ zekka. Hawn taħt għandek grafika li qed turina l-process ta' kif kienu jinħadmu l-muniti fi żmien il-Kavallieri.

Ta' liema gran mastru huma?

Flok pressa kienu jsiru wkoll muniti bi proċess manwali li jinvolvi l-użu tal-martell biex tiġi stampata l-immaġini mixtieqa fuq iż-żewġ naħħat tal-munita.

Fil-vetrini hemm tal-inqas żewġ oggetti li kienu jintużaw waqt l-izzekkar tal-flus. Hawn taħt hawn ritratt tagħhom. Meta ssibihom immarka ġdeejhom li sibthom.

Muniti tal-Kavallieri ta' San Ģwann

Mal-wasla tal-Ordni fil-Gżejjer Maltin, il-muniti reġgħu bdew jiġu stampati fil-Gżejjer. Dan il-process baqa' jsir tul il-ħakma kollha tal-Ordni u anke fi żmien il-Franċiżi. Fuq il-muniti konna nsibu diversi iskrizzjonijiet li qed jagħtu messaġġ lin-nies li qed jużaw dik il-munita. Din li tidher fuq il-lemin għandha il-kitba *PROPTER VERITATEM ET IVSTITIAM* li tfisser *minħabba il-verità u l-ġustizzja* u turi ras San Ģwann fuq platt. L-istampa li tidher hawn taħt tagħti spjegazzjoni ta' munita tipika tal-Ordni ta' nofs is-seklu 18.

Fuq din in-naħha nsibu arma (f'dan il-każ tal-Ordni) u l-valur tal-munita (S 20 = 20 *scudo*)

Mad-dawra insibu l-isem tal-gran mastru flimkien max-xbieha tiegħu.

↓
Mad-dawra nsibu il-kitba li tgħid gran mastru tal-Ordni ta' San Ģwann, tal-isptar u tal-qabar ta' Kristu.

↓
Fuq din il-faċċata nsibu wkoll id-data li fiha saret il-munita - 1774.

Ir-Riga taż-Żmien u l-Muniti

Immarka permezz ta' vleġġa fuq ir-riga taż-żmien il-perjodu li fihom dawn in-nies kienu jmexxu l-Gżejjjer Maltin.

Kartaġiniżi

Rumani Provinċjali

Rumani Imperjali

500 QK

1 WK

500 WK

Biżantini

Għarab

Medjevali

Kavallieri ta' San Ĝwann

Franċiżi

Ingliżi

1000 WK

1500 WK

2000 WK

Lira Maltija - Repubblika

Preżent

Mistoqsijiet dwar il-muniti tal-Ordni

Il-muniti tal-Kavallieri kieni jkunu magħmula minn tliet tipi differenti ta' metall. Aqta' linja taħt ir-risposti t-tajba.

deheb

nikil

ram

platinum

fidda

comb

Ta' liema metall kieni jkunu l-aktar muniti li għandhom valur għoli? _____

Fuq il-muniti tal-Kavallieri nsibu diversi stampi differenti (numri, idejn, qaddisin) li jirrappreżentaw u għandhom tifsira differenti. Sib x'kien jissejħu dawn it-tip ta' muniti.

Munita bin-numru tlieta:

Il-gran mastru qiegħed fuq għarkupptejh quddiem

San ġwann il-Battista: _____

Par idejn iżommu 'l xulxin: _____

San ġwann il-Battista wieqaf bl-istandard

tal-Ordni f'idejh: _____

Fuq numru ta' muniti tal-Kavallieri jidher ukoll dan is-simbolu. X' jissejjaħ dan is-simbolu?

Avolja I-Kavallieri kellhom id-dritt jistampaw il-muniti tagħhom, dawn mhux dejjem kellhom il-finanzi biex jagħmlu dan. F'każijiet simili kienu jistampaw dawk li jissejħu patacche. Dawn kienu 'muniti fiduċjari' magħmulu mir-

_____ li, meta l-Ordni kienet tkun aktar f'saħħitha finanzjarjament, kienu jissarrfu fi flus tal-fidda. Wara l-bini tal-Belt Valletta, De Valette ħareġ b'kemm jiswew aktar minn 40,000 scudi ta' *patacche* (patakka) bl-iskrizzjoni *NON AES SED FIDES*. Fuq in-naħha ta' wara kienu juru żewġ idejn magħqudin flimkien li jissimbolizzaw l-att ta' ftehim. Dawn il-muniti kienu jintużaw bħala sostituti għal dawk tal-fidda meta jsir att ta' fiduċja.

X'taħseb li jfissru l-kliem li hemm fuqha?

- ma fadalx flus! Paċenzja! bla flus la tgħannaq u lanqas tbus!
 mhux flus imma fiduċja!

Kull gran mastru kien joħroġ sett ta' muniti għalihi. Dan però ma kienx ifisser li l-muniti tal-gran mastri ta' qabel kienu jispiċċaw. Hafna drabi dawn il-muniti antiki kienu jiġu mmarkati b'simbolu. Din il-marka tissejjaħ kontramarka. Dawn il-kontramarki nsibuhom ukoll fuq xi muniti tal-Kavallieri. Hares sewwa lejn il-muniti fuq ix-xellug u ikteb b'liema simbolu dawn il-muniti ġew immarkati.

Liema gran mastru kelli l-istess simbolu fuq l-istemma tiegħi. **Immarka t-tajba.**

Jean de Valette

Jean Paul Lascaris

Emanuel Pinto de Fonseca

L-Istemmi fuq il-muniti

Kull gran mastru kellu l-istemma (arma) tal-familja tiegħu. Dawn l-istemmi nsibuhom ukoll fuq il-muniti li kienu joħorġu tul is-snini li mexxew il-gżejjer Maltin.

F'din il-paġna hawn
sitt (6) muniti bi
stemmi differenti.
Qabel dak li jidher
fuq l-istemma ma'
wieħed minn dawn
il-gran mastri;

De Paule
Garzes
Cottoner
Verdalle
Perellos
Pinto

Lupu: _____

Għasfur: _____

Pagun: _____

Pjanta tal-Qoton: _____

Tliet Langasiet: _____

Hames Qmura: _____

Midalji tal-Kavallieri

F'parti mill-vetrina tan-nofs insibu għażla ta' midalji tal-Kavallieri ta' San ġwann. Ħafna drabi dawn kienu jsiru biex ifakkru xi ġraja importanti. Meta l-Kavallieri rebħu l-Assedju u bdew jibnu l-Belt Valletta ġargo midalji biex ifakkru din l-okkażjoni, fosthom din tal-lemin bil-kliem *Melita Renascens* li tfisser Malta mwielda mill-ġdid.

Haġġi sew lejn din il-midalja tal-Kavallieri u wara wieġeb dawn il-mistoqsijiet.

X'jidher fuq in-naħha tax-xellug?

Immarka r-risposta t-tajba

Fortizza

Dar

Palazz

Liema annimal jidher fuqha?

Immarka r-risposta t-tajba.

Għasfur

Dragun

Ljun

Fuq in-naħha tal-lemin jidher bastiment. Għal xiex kien jintuża? **Immarka r-risposta t-tajba**

Għall-gwerra

Biex tmur Għawdex

Għall-vaganzi

Il-Muniti fil-Kultura Maltija

Il-Gran Mastru Frà Jean-Paul Lascaris Castellar (1636-57) iddeċieda li fuq il-muniti taż-2 Zecchini juri l-bust tiegħu b'ilbies maġisterjali fuq quddiem u l-istemma araldika tiegħu fuq in-naħha ta' wara. Din kienet l-ewwel darba li gran mastru ġad-did munita b'wiċċu. Meta nġibu f'mohħna li dan kien dak il-gran mastru li ispira l-espressjoni 'Wiċċ Laskri', li tfisser xi ġadd dejjem qis u l-imdejjaq, forsi din ma kienitx idea tajba ġafna!

Hemm ġafna espressjonijiet li huma assoċjati mal-muniti, uħud minnhom qegħdin hawn taħt. Ara jirnexxilekx taqta' s-sinifikat tagħhom.

Ma jiswiex karlin:

- Prezzjuż ġafna
- Iddettaljat b'mod estrem
- Ma jiswa kważi xejn

Lanqas ġabba ta' De Rohan m'għandi:

- De Rohan ġabib kbir
- Għandi ftit li xejn flus
- De Rohan ma tanix flus

Aħjar ġabib fis-suq milli mitt skud fis-senduq:

- Il-flus aħjar mill-ħbieb
- Importanti li tmur is-suq mal-ħbieb
- Ħabib tajjeb jiswa iktar minn ġafna flus

